

Juryrapport BNG Bank Literatuurprijs 2021

Ook dit jaar werden de beraadslagingen over de samenstelling van de shortlist en het aanwijzen van de laureaat van de BNG Bank Literatuurprijs een tikje bemoeilijkt door de coronacrisis waarin ons land verkeerde. De jury hield zich met volledige instemming aan alle overheidsmaatregelen, al dreigde één jurylid even in paniek te raken toen het voorstel werd gedaan een vergadering te houden bij dat jurylid thuis; hoewel de sfeer goed was, moest het ook weer niet te gezellig worden. Uiteindelijk belandde het druk jurerende gezelschap onder andere in het fotografiemuseum Foam aan de Keizersgracht in Amsterdam. Er werd eendrachtig vastgesteld dat niet alleen wat in het fotografiemuseum aan de muur hing beeldend was. Het proza van de nog net geen veertigers en jonger toonde allerlei indrukwekkende vergezichten; van het boerenbedrijf en het stadsleven; er werd zicht geboden op het verleden, het heden en zelfs op de toekomst; er werd verteld in de vorm van romans en korte verhalen; hier en daar werd het proza poëtisch. Tijden werden door elkaar gehusseld en bijzondere sprekers – er kwam zelfs een provincie aan het woord – opgevoerd. De Nederlandstalige literatuur van nu overschrijdt grenzen, stelde de jury geestdriftig vast, en doet dat niet op illegale of oorlogszuchtige wijze maar langs de wegen der verbeelding. Een roman en twee verhalenbundels belandden op de shortlist. In alfabetische volgorde op grond van de achternaam van de auteur komen ze nu langs.

Persis Bekkering, *Exces*

‘Er wordt geknuffeld. Iedereen is je beste vriend. Maar er wordt vooral gedanst, acht, negen, tien uur achter elkaar. Dat is acid house. Dat is vrijheid. Het is de toekomst. De jaren tweeduizend,’ zegt kunstenaar De Zwart tegen de jonge Nim. Ze is meteen verkocht. In *Exces* beschrijft Persis Bekkering (1987) hoe Nim volwassen wordt te midden van de dancecultuur.

Is Nim een verwijzing naar ‘Nimf’; een mythische halfgodin, of een ‘pop’ die zich nog moet ontpoppen? Of is het een afgeleide van de middeleeuwse ‘Mariken van Nimwegen’, die zich liet helpen door de duivel en zich in de zonde stort, zoals Nim zich laat helpen door een hele schare (oude) kerels en zich stort op dance, seks en drugs? In de verantwoording is te lezen dat *Exces* begon als een bewerking van het theaterstuk *Lulu* van Frank Wedekind, over een femme fatale die in de ogen van iedere man of vrouw die haar bemint een ander is. Ook dat thema is terug te vinden in deze knap geconstrueerde roman die bomvol verwijzingen zit.

Na een moeilijke jeugd zoekt danseres Nim in mannen vooral een soort vaderfiguren. Mannen bewonderen haar en zij laaft zich aan de aandacht in een poging haar angst en eenzaamheid te verdrijven. Daarin voorziet de dancecultuur ook. Tijdens de raves die ze bezoekt in Berlijn (1992), New York (2001) en Londen (2008) gaat ze op in de massa, geeft ze zich over aan het dwingende ritme van de muziek. In de muziek vindt Bekkering mooie metaforen als: ‘Haar schouders blijven mechanisch bewegen, zoals ze al uren bewegen, ze zijn vastgenaaid aan de muziek’. Op de achtergrond zie je hoe de dancescene en de seksuele mores veranderen.

Bekkering past Nims taalgebruik aan, aan het decennium waarin ze zich bevindt. Het boek begint in 1988 en eindigt in 2020. Het ritme van de techno wordt afgewisseld met wat meer ingetogen passages. Hoewel er in *Exces* veel feesten worden bezocht en wordt gedanst is de grondtoon er een

van een diepe treurigheid. Waarom komt Nim niet vooruit? Waarom lijkt ze gevangen in een eeuwige herhaling?

Het slotakkoord is een brief aan haar laatste levende minnaar, de leider van het dansgezelschap waar ze voor heeft gedanst. Ze confronteert hem met zijn (machts)misbruik. Dat leent zich (inmiddels) makkelijk voor een MeToo-troop, maar mondt uit in een knappe, melancholieke, essayistische bespiegeling over haar leven en de liefde. Persis Bekkering schreef met *Exces* een intelligent, origineel, indrukwekkend en stilistisch bijzonder geslaagd boek.

Carmien Michels, *Vaders die rouwen*

Het is fijn als er veel beweging in literatuur zit: leven, consternatie, feestelijke taal, ontregeling, verrassingen, spanning, afwisseling en dichtelijkheid in het proza; en als er personages in worden opgevoerd die ten onder dreigen te gaan en terugvechten, zodat er veel gedoe ontstaat; en ook prettig is het als het verhaal vervolgens soms helemaal als het ware wordt stilgezet, zodat we allemaal even kunnen bijkomen, personages en lezers.

De vaders die rouwen in de sterke verhalenbundel van Carmien Michels met die titel weten de boel flink op gang te houden – het zijn geen klagende huilebalken – maar af en toe turen ze wél voor zich uit omdat ze het inderdaad ook niet meer weten. Nergens wordt het echter een bundel vol oeverloos getob, want altijd is er dat prachtige taalgebruik; taal die je soms óók weer te veel dreigt te worden. Of zoals het helemaal aan het eind van *Vaders die rouwen* luidt: ‘En vastgebonden werd ik. Vastgebonden kon ik de taal weer vergeten. Vastgebonden kon ik er weer op uit trekken en alles roze zien, zachtroze, en op zeldzame dagen fuchsia.’ Proza dat streeft naar de opheffing van dat proza, dat tegen zichzelf strijdt, dat niet gemakzuchtig is of zich wentelt in het eigen gelijk – literairder wordt het niet.

Het begint vaak eenvoudig. In het verhaal ‘Het kippenhok van de buurvrouw’ meldt een dochter zich voor de deur van haar vader. ‘Ze was net twintig geworden en wilde niet langer bij haar moeder wonen.’ Ook om een andere reden is de dag bijzonder: ‘Het was de dag waarop Kim Jong-un en de Zuid-Koreaanse president Moon Jae-in een historisch vredesakkoord ondertekenden op hun schiereiland.’ Op die manier wordt een context gecreëerd waarin de gebeurtenissen in het verhaal vervolgens volledig uit de hand kunnen lopen. Hoe de vader uiteindelijk in het kippenhok belandt wordt beschreven met liefdevolle suspense en langs de lijnen van een overtuigend absurdisme.

Een van de beste tegelijkertijd spannende en literaire verhalen van de Nederlandstalige literatuur van nu is het verhaal ‘Onze honden uitlaten’. ‘Ik had gewoon een stalker,’ meldt het hoofdpersonage in de eerste alinea. Waarna zich een ijzersterke plot ontvouwt.

Vaders die rouwen is een bundel die je van de ene verbazing in de andere laat vallen, tijdens het lezen verveel je je geen moment.

Roos van Rijswijk, *De dwaler*

Roos van Rijswijk heeft een eigen toon. Dat bleek niet alleen in haar romandebuut *Onheilig* (2016) maar is ook in *De dwaler* (2021) het geval, een bundel met eenentwintig korte verhalen. Het zijn schurende soms licht absurde vertellingen die van werkelijkheid naar droom schieten en van het hier en nu naar de nabije toekomst, al blijven de decors ook in die laatste sciencefictionachtige categorie vaak alledaags. Het zijn meestal armoedige of weinig vrolijke locaties: de aula van een crematorium, een kerkhof, een ziekenhuis – dood en bederf zijn meestal niet ver weg. De personages zijn vaak topperige zielenpoten: zwervers, een kind zonder benen, een vrouw met een zoon die er ‘net als zij altijd een puinhoop van maakt’ of een man met een trui ‘achterstevoren’: hij ‘herinnert zich de volle omgang van een leven, toen hij nog aan leven deed’. Een ander verhaal gaat over oude zussen die om beurten op ‘de goede stoel’ mogen zitten: ‘Dit is hoe de dagen gaan, ze verliezen hun haren, hun draden, ze blazen blauwe wolken over de stad en aaien hun kat.’

Veel personages zijn op zoek. In het titelverhaal ‘De dwaler’ bezoekt een jongen zijn vader in het ziekenhuis. Via de lijnen op het linoleum komt hij terecht in de juiste kamer. Mensen hebben vliezen, snavels en veren. Jeugdherinneringen waarin droom en werkelijkheid door elkaar lopen nemen het over. Sommige personages zoeken naar hun ‘bewustzijn’: ‘Het lukt me om me een beeld te vormen van mezelf als een geheel,’ zegt er een; of het openingsverhaal: ‘Jezelf overzien, dat is een heel ander probleem.’ Een wezen van elders neemt verschillende gedaanten aan: ‘een vrouw, een kat, een mier, een kabeljauw [...]. Ik was hordeloper en pianiste, communicatiemedewerker en winkelbediende, ik ben een hartchirurg en een overspannen leerkracht...’

De lezer wordt af en toe aangesproken maar dat betekent niet dat de verhalen gemakkelijk te doorgronden zijn. Wie echter de moeite neemt Van Rijswijks vaak sombere verhalen met aandacht te lezen wordt verrast door vergezichten en stilistische hoogstandjes. In het openingsverhaal staat dat de taal ontoereikend is – toch weet Van Rijswijk de lezer telkens weer mee te voeren in haar mysterieuze en ritmische proza. Soms is het net poëzie.

Een roman en twee verhalenbundels. In de boeken wordt lef getoond, stilistische bravoure, plottechnische durf. Niet alleen hóé er wordt verteld, maar ook wát er wordt verteld doet er voor deze schrijvers toe. De jury is van mening dat Bekkering, Michels en Van Rijswijk het vak dat schrijven is zich op volkomen overtuigende wijze eigen hebben gemaakt en dat ook nog eens hebben gedaan op een volstrekt eigenzinnige manier. De lastigste keuze bleek dan ook te zijn aan welk van de drie boeken vandaag de hoofdprijs wordt toegekend. De jury kiest unaniem voor een boek waarin de gebeurtenissen niet vanzelfsprekend zijn en waarin onze wereld niet als een vaststaande wordt getoond, maar als een die fluïde is. Dat gebeurt in proza dat dan weer poëtisch en dan weer volledig realistisch is. De personages verzetten zich tegen schijnbaar vastliggende omstandigheden. De auteur laat zien dat ze verschillende registers beheerst. De jury wil nogmaals benadrukken dat het bijna onmogelijk is een van de drie boeken als winnaar naar voren te schuiven, maar alles overziend besloot ze de BNG Bank Literatuurprijs 2021 toe te kennen aan het fantastische *Vaders die rouwen* van Carmien Michels.

Hetty Hafkamp (voorzitter)

Jacqueline Bel

Dieuwertje Mertens

Arie Storm